

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA VOKAL VA XOR JANLARINING O'RNI

Turg'unova Gulshoda Raxmonjon qizi

Magistratura 2- bosqich talabasi

Tel (93-6767050)

Annotatsiya: Bizga ma'lumki xalq har bir xalqning musiqa asari tarixi, uning an'anaviy ijrosi, xalq urf – odatlari va boshqa qadriyatlari bilan bog'lanishini va qaysi janrga mansubligini bilib ijro etish hamda undan axloqiy xulosalar chiqarib olish madaniyatini egallash o'quvchilarning milliy kuy-qo'shiqlari orqali ma'naviy-ahloqiy tarbiyalanganligini ko'rsatuvchi pedagogikada muxim omil xisoblanadi.

Kalit so'zlar: xalq, tarbiya, millat, qomus, musiqa, tafakkur, ruhiyat, ijro, metod.

Аннотация: Мы знаем, что история музыкального творчества каждого народа, его традиционное исполнение, народные обычаи и другие ценности, а также усвоение культуры знания жанра, исполнения и извлечения из него нравственных выводов считаются важным фактором педагогики, демонстрирующим духовно-нравственное воспитание учащихся посредством национальных мелодий и песен.

Ключевые слова: народ, воспитание, нация, энциклопедия, музыка, мышление, дух, исполнение, метод.

Annotation: We know that the history of each nation's musical work, its traditional performance, folk customs and other values, and the acquisition of a culture of knowing which genre it belongs to, performing it, and drawing moral conclusions from it are considered an important factor in pedagogy, which demonstrates the spiritual and moral education of students through national melodies and songs.

Keywords: people, education, nation, encyclopedia, music, thinking, spirit, performance, method.

O'zining "Katta musiqa kitobi" bilan musiqa olamida buyuk olim Abu Nasr Forobiy musiqa asarlarining inson vujudi ruhiyati, umuman ma'naviyati bilan chambarchas bog'liq ekanligini, musiqa inson kayfiyatini o'zgartirishdan tashqari uning butunlay ma'naviy qiyofasiga tasir etishini psixologik va estetik jihatdan asoslab bergan. Musiqaning inson xulqini mukammal qilishi haqidagi fikr musiqiy estetik tafakkur tarixidagi juda katta yangilik bo'lib, unda musiqaning tarbiyaviy-ma'naviy ahamiyatiga alohida e'tibor berilgan.

Vokal va xor qo'shiqlarida berilgan fikrlar va ohanglarda qaror topgan da'vatlar, nasihatlar ko'rsatmalar uning asrlar davomida orttirgan tajribasi natijasida qayta

tekshirib, sayqal topib kelgan hayotiy xulosalari maxsulidir. Ma'naviy – axloqiy tushunchalarni bilib olish kundalik turmushda sodir bo'ladigan turli voqealar va psixologik holatlarga taqqoslab ko'rish natijasida mukammal shakllangan odatlar, ko'nikmalar va malakalar hosil bo'la boshlaydi.

O'quvchilarning umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'tkazgan davri davomida sinf, maktab jamoasida o'z o'rnini topa olishida musiqa ta'limi alohida o'rin tutadi. Aniq mazmun asosida o'tkaziladigan musiqa darslari sinfdan tashqari musiqiy tarbiya va umumiy tarzdagi musiqiy muhit o'quvchilarning ma'naviyatini shakllantirish uchun ham muhim manbaa bo'lib xizmat qiladi va jamoa bo'lib kuylash o'quvchilar o'rtasida ahillik, hamjixatlilikni oshiradi.

VI-VII sinfda musiqa darslari haqiqiy ta'lim – tarbiya vositasiga aylanishida o'qituvchisining bilimi, iqtidori, jonkuyarligi, targ'ibotchiligi, mehribonligi, maslahatgo'yligi yetakchi ahamiyatga ega bo'lib xor ijrochiligi orqali quyida keltirilgan tolerantlikni yanada mustahkamlashi mumkin.

Vokal musiqasining buyuk qudrati shundaki, u o'quvchining ichki dunyosiga kirib, hissiyotlarini junbushga keltira oladi. Psixolog olimlarning ta'kidlashicha, musiqa inson bosh miyasining yarim sharlaridagi asab to'rlarining eng yirik, eng nozik, boshqa hech qanday vosita ta'sir etolmaydigan qatlamiga ham kirib bora oladi. Bu qatlamlarda insonning juda katta quvvati zahiralarini saqlanadi va yaxshi musiqa aynan shu aqliy quvvat, hissiyot zahiralarini harakatga keltira oladi.

VI-VII sinf o'quvchisi shaxsining shakllanishi va kamol topishida musiqaning, ayniqsa, kompozitor va bastakorlarning yurak dardlari, quvonch shodliklari, g'am – alamlari, orzu umidlarining silsilasidan yaralgan vokal va xor qo'shiqlarining tutgan o'rni beqiyosdir bunga bir misol qilib M.Ashrafiy, B.Umidjonov, S.Yudakov va bir qancha insonlarning asarlari misol bo'la oladi.

O'z davridan boshlab hozirga qadar ommalashib kelayotgan vokal va xor qo'shiqlari o'zbek xalqining avloddan – avlodga o'tib qon – qoniga singib ketgan san'at turidir va shuning uchun ham o'zbek ohanglari, nola – qochirimlari va boshqa milliy bezaklarini tinglagan odam unga befarq bo'la olmaydi, bevosita unga ergashadi, qo'shilishib kuylaydi, raqsga tushadi, ya'ni musiqa uni o'zining sehrli olamiga yetaklab ketadi.

Olimlar ta'kidlab o'tganidek vokal qo'shiqlar faqat estetik joziba odami bo'libgina qolmay o'ziga xos katta bir ta'lim – tarbiya quroli hamdir. Chunki inson his – hayajonining zamirida ma'naviy – axloqiy tushunchalar, hislar, xulosalar ham yotadi. Buyuk alloma Abdurahmon Jomiy musiqaning xilma – xilligi inson ma'naviy ehtiyojlarining ifodasi ekanligini, ikkinchidan, o'quvchilarda estetik lazzat va huzur orqali inson, o'z navbatida, ma'naviy barkamol bo'lishini ta'kidlaydi. Musiqa misolida Jomiy e'tirof etadiki, "Ruhga lazzat biror narsani tushunib, bilib olmoqdan keladi.

Nimaiki ruh tomonidan tez idrok etilsa va uni hayratga, chuqur o'ylashga majbur etsa, u eng lazzatli hisoblanadi".

Umumta'lim maktablarida o'zbek va xorijiy musiqa madaniyati qadimiy va boy merosga ega ekanligini yaxshi bilamiz. Shuning uchun o'rta maktab musiqa madaniyati darslari jarayonida amalga oshirilayotgan milliy musiqa va xorijiy ta'limining asosiy maqsadi ham o'sib kelayotgan yosh avlodni o'zbek musiqiy merosi va musiqa madaniyatiga vorislik qila oladigan jahon musiqa madaniyatini tushuna oladigan ohanglardagi mavzu ma'noni qalban his etib idrok eta oladigan shaxs sifatida kamol toptirishga qaratilgandir.

Ma'lumki, boshqa millat musiqasi o'zbek musiqasi, o'zbek musiqasi esa boshqa millat musiqasi bo'la olmaydi. Chunki har bir millat musiqa asarlarining ohang tuzilish qonuniyatlari mavjudki, bu qonuniyatlari har bir millatning tarixan rivojlanib kelayotgan milliy ma'naviyatiga asoslangandir shu boisdan ham ta'lim jarayonlarida ikkala millat janrlarini bosqichma bosqich o'rgatilib ijro yo'llarida kuylatilib kelinadi.

O'zbek vokal qo'shiqlari o'zining musiqiy ravonligi va ritmik ko'rinishi bilan vocal ijodining professional ko'rinishi bo'lgan ko'p qismli vokal cholg'u asari bo'lmish maqomlar bilan ham uzviy bog'liqdir. Har bir janr o'z tarixiga ega bo'lgani kabi vokal va xor janri ham juda uzoq tarixiga ega. Vokal qo'shiqlari ohang jozibasi bilan o'quvchilarni o'ziga jalb qiladi. Xalqimizning milliy musiqa san'ati nihoyatda ko'hna bo'lib, u serqirra yo'nalishga ega. Musiqa san'atining inson ruhiga kuchli emotsional ta'sirini Birinchi Prezidentimiz I. A. Karimovning O'zbekiston Davlat konservatoriyasining ochilish marosimida so'zlagan nutqida ham ko'ra olishimiz mumkin. "Odamzod yozish – chizishni, o'qishni bilmasligi mumkin lekin shubha yo'qki go'zal kuy, ohang va taronalarning hayotbaxsh ta'sirini har qanday vaziyatda ham sezadi", - degan edi. Shuning uchun ham o'zbek musiqasi insonga hamisha hamroh, uning tuyg'ulariga, ruhiyatiga qanotdir.

Mashhur pedagog V.A.Suxomlinskiy o'zining "Tarbiya to'g'risida" nomli asarida musiqaning tarbiyaviy imkoniyati to'g'risida to'xtalib "musiqa tufayli insonda oliyjanoblik, ulug'vorlik, go'zallik tashqi dunyodagi emas, balki uning o'zida ham mavjud ekanligi to'g'risida tasavvur yuzaga keladi. Musiqa o'z – o'zini tarbiyalashning qudratli vositasidir", - degan edi. Musiqa darslarida o'zbek va xorij vokal musiqa merosini o'rganishga bag'ishlangan darslar yuksak metodik jihatdan qiziqarli, mazmunli tashkil etilsa, uning bolalar dunyosiga ta'sirchanligi shunchalik kuchli bo'ladi.

Ma'lumki, musiqa fanining nomi o'zining evolyutsion taraqqiyoti jarayonida ko'p marta o'zgardi. Dastlab "Ashula" darsi, keyinchalik "musiqa" darsi deb nomlanadi. Bir vaqtlar "Sanoi nafisa", "Ma'naviyat", "Axloq" darslari deb ham yuritilgan. Lekin bu bilan rostini aytganda musiqa darsining na mazmuni, na sifati va na mavqeyida o'zgarish bo'ldi. Bugun esa, davr boshqacha, jamiyat boshqa, yoshlarda

dunyoqarash boshqacha, xususan, xukumatimizning madaniyat, san`at va ma`naviyatiga e`tibori boshqacha. Shundan kelib chiqib, to`la ishonch bilan aytish mumkinki, musiqa madaniyati darsi bo`yicha yaratilajak dastur va darsliklardan milliy kuy – qo`shiqlarimiz mustahkam o`rin oladi va biz uni amaliy faoliyatimizda keng qo`llab, axloqiy – estetik jihatdan barkamol yangi avlodni tarbiyalashga erishamiz. Ma`lumki, qo`shiq juda qadimdan bor bo`lib, hatto odamlar o`quv, yozuvni bilmagan paytlarda ham bo`lgan va kuylangan. V.G.Belinskiy: “Xalq ommasi yozuv hunarini bilmasligi mumkin, biroq poeziyani bilmasligi mumkin emas”, - degan edi. Inson tabiatning ichki mohiyatini tashkil etuvchi obrasiz, shaklsiz tuyg`uni obraz va ko`rinishlar orqali tasvirlab ifodalangan she`riyatning bir turi bo`lgan qo`shiq sodda, tabiiy va olijanob bo`ladi. O`zbeklarda an`ana holiga kirib qolgan to`rtlik (ruboiy)larda xalq qo`shiqlari rivojlangan bo`lsada yevropa va boshqa mamlakatlarning klassik janrlariga ham befarq emas. To`rtlik iboraning o`tkirligi, mazmunning teranligidan tashqari ijtimoiy mavzuga boyligi, umumlashma xulosaga kelish, yaxlitlik, aniqlik bilan ajralib turadi. Qo`shiqlarning tez tarqalishi sababi ijtimoiy hayotni har tomonlama qamrab olishi, ko`pchilik qiziqqan narsalarga hozirjavobligi hamda shakl jihatidan ixcham va qisqaligidadir va bu maktab yoshidagi bolalarni ham befarq qoldirmayapti. Shuning uchun tez esda qoladi, yoddan chiqmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xorazm xalq qo`shiqlaridan namunalar. Nashrga tayyorlovchi J.Qobulniyozov, Toshkent. - 1965 y.
2. N.Talliboev. Musiqaviy meros va tarbiya. Toshkent. – 1982 y.